

Artikel

Duitse verkiezingen op het scherp van de snee

Dirk Rochtus

In het vorig nummer schetste Dirk Rochtus de Untergang-sfeer in Duitsland. Tegen de achtergrond van een industriële welvaartsstaat-in-crisis trekt de Duitse kiezer half september vervroegd naar de stembus. Maar de uitslag is onzeker. Wellicht komen de christen-democraten als grootste fractie in de Bundestag. Maar of dat zal volstaan om ook een regering te vormen? De nieuwe Linkspartei die drijft op het verzet tegen de politiek van ombouw van de Duitse welvaartsstaat, het ongenoegen over de hoge werkloosheidspolitik en de achterstand van de "nieuwe" bondsstaten in het Oosten, weegt op alle mogelijke scenario's. En hoe positioneren de Duitse Groenen zich midden het electoraal gewoel?

De Untergang-sfeer die als een loodzware mantel over de Bondsrepubliek Duitsland hangt, schudt het partijstelsel door elkaar. Nederlaag op nederlaag heeft de sociaal-democratische partij (SPD)¹ van de Duitse bondskanselier Gerhard Schröder de afgelopen maanden moeten incasseren bij deelstaatverkiezingen. In maart nog moest Heide Simonis (SPD) - na jarenlang als minister-president aan het roer te hebben gestaan van de noordelijke deelstaat Sleeswijk-Holstein - plaats ruimen voor de christen-democraat Carstensen. Toen de sociaal-democraat Peer Steinbrück op 22 mei de duimen moest leggen als minister-president van de deelstaat Noordrijn-Westfalen, een rood bastion, zag Schröder de bui hangen op nationaal vlak. De christen-democraten van de CDU hadden een nieuwe overwinning geboekt en versterkten daardoor, met 43 van de 69 stemmen, hun positie binnen de Bondsraad, de deelstatenkamer van het Duitse parlement. Door haar meerderheid kan "Schwarz" - "zwart" zoals de christen-democratie wordt genoemd - heel wat wetten afwijzen, die voorheen waren goedgekeurd

door de rood-groene meerderheid in de Bondsdag, het federale parlement. Schröder zat er al lang mee dat zijn hervormingswerk vaak door de christen-democraten werd afgeremd of geblokkeerd. Hij vreesde in de toekomst vleugellam te zijn en koos de vlucht naar voren. In plaats van de rit nog een vol jaar uit te zitten, kondigde hij vervroegde federale verkiezingen aan voor september van dit jaar. Was het een solo-beslissing van Schröder of zat er een strategie van de partijtop achter? Het is algemeen geweten dat Schröder graag de touwtjes in handen houdt. Hij wil geen "Getriebener" zijn², iemand die door zijn politieke tegenstander in het nauw wordt gedreven. Had hij voort geboerd zoals altijd, dan was hij nog zestien maand lang de speelbal geweest van de christen-democraten. Dan nog liever de eer aan zich houden en naar de kiezer trekken in de hoop op een nieuw mandaat. In het geval van een overwinning bij de vervroegd uitgeschreven verkiezingen zou de SPD zich meer gelegitimeerd voelen door het volk om haar hervormingsprogramma door te drukken. Zwart zou haar meerderheid in de

Bondsraad niet meer volledig kunnen uitspelen tegen een kanselier die gesterkt uit de bus zou zijn gekomen. Maar wat als de SPD ook bij de federale verkiezingen een fikse bolwassing krijgt? Waarom dat risico nemen waar de SPD op de bewuste avond van de 22ste mei toch ook rekening had mee moeten houden? Zou het te maken hebben met het feit dat de SPD een partij is die op een eerbiedwaardige traditie kan bogen. Ze is met haar 142 jaar, de oudste arbeiderspartij in Europa. Zo'n partij denkt in termen van decennia, niet van een regeerperiode van vier jaar. Terugkeren naar de oppositiebanken is in dat kader slechts een momentopname. Belangrijker is dat de partij zich in die korte periode, tussen twee verkiezingen in, kan herbronnen, weer haar links profiel kan aanscherpen, nu ze als regerende partij zowel van rechts als van links onder vuur wordt genomen. Als dat de bedoeling was van de SPD-top - kanselier Gerhard Schröder en SPD-voorzitter Franz Müntefering - zou ze wel eens van een kale kermis kunnen thuis komen. Wat Schröder, en eigenlijk niemand, die 22ste mei kon voorzien, was dat er aan de linkerflank van de SPD een nieuwe partij zou opstaan, die ondertussen - met rond de 10 procent - in de peilingen verrassend goed scoort.

Voor CDU en CSU, de christen-democratische zusterpartijen die samen de "Union" vormen, bracht de beslissing van Schröder met zich mee dat ze eindelijk kleur moesten bekennen in de K-Frage, de vraag wie de handschoen zou opnemen tegen de uittrekkende kanselier. Binnen de fractie is er lange tijd getouwtrek geweest tussen voorzitter Angela Merkel en Edmund Stoiber, de Beierse minister-president, de "Landesfürst" die het bij de federale verkiezingen van september 2002 niet had gehaald van Schröder. Nu moesten

er knopen worden doorgemaakt. Op maandag 30 mei viel het verdict: Angela Merkel, voorzitter van de CDU, werd naar voren geschoven als de persoon die de droom van de christen-democraten moet waarmaken, namelijk de macht heroveren op de sociaal-democraten die hen zeven jaar geleden uit het Kanzleramt hebben verdreven. Als dat lukt, zou het ambt van kanselier voor het eerst in de geschiedenis van de Bondsrepubliek Duitsland worden bekleed door een vrouw, en dan nog wel een Oost-Duitse uit de voormalige DDR.

Ondertussen moest de vraag nog worden geklaard of nieuwe verkiezingen überhaupt mochten worden uitgeschreven. Dat veronderstelde dat het parlement zichzelf ontbond, en in Duitsland is dat geen sinecure. In het collectieve geheugen van de Duitsers staat de Republiek van Weimar (1919-1933) gegrift als een catastrofale periode waarin het parlement om de haverklap werd ontbonden en regeringen elkaar in ijlt tempo opvolgden. Een verzwakte democratie die tenslotte van de kaart zou worden geveegd door de nazi-dictatuur. Nie wieder! In het politieke systeem van de Bondsrepubliek zijn heel wat mechanismen ingebouwd die een herhaling van "Weimar" moeten verhinderen, zoals de kiesdrempel van vijf procent en de puur representatieve functie van de bondsresident. Schröder stelde op 1 juli de "Vertrauensfrage" in de berekende veronderstelling dat de parlementsleden van Rood-Groen hem inderdaad het vertrouwen zouden ontzeggen. Een "unechte Vertrauensfrage" want anders dan gebruikelijk is bij een kanselier die deze vraag opwerpt, wilde hij niet gesterkt uit de procedure komen, maar zijn mandaat teruggeven aan het volk, aan de kiezers. Op 21 juli heeft bondsresident Horst Köhler zijn in-

stemming betuigd met het uitschrijven van nieuwe verkiezingen ten gevolge van de ontbinding van de Bondsdag. Köhler had het niet onder de markt. Zijn "Ja" kon worden geïnterpreteerd als een partijdig manoeuvre, want als christendemocraat zou hij er belang bij hebben dat het kartel CDU-CSU, dat de wind in de zeilen heeft, de nieuwe verkiezingen wint. Zijn "Nein" kon de radeloosheid bestendigen die in het politieke spectrum heerst. Niemand kan zijn gedachten lezen uiteraard, maar dat het tenslotte "Ja" werd, kan worden geïnterpreteerd als een aanzet om uit de impasse te geraken. Tenslotte is het niet meer zo zeker dat de christendemocraten al fluitend over de eindstreep kunnen fietsen.

Moet de rood-groene regeringscoalitie werkelijk schrik hebben van Angela Merkel? Van "das Mädchen", "het meisje" zoals haar ontdekker, oud-kanselier Helmut Kohl, haar placht te noemen? Angela Merkel, van wie velen zich lange tijd afvroegen of ze het wel kan? Die vraag is nu niet meer aan de orde. Ze heeft bewezen dat ze de teugels binnen haar partij stevig in handen heeft, en dat geldt - in de politieke cultuur van elk land - als toelatingsexamen voor het hoogste regeringsambt. Haar grootste kans bestaat in het gebrek aan succes dat kanselier Schröder boekt in zijn strijd tegen de werkloosheid. In 1998 is Schröder aan de macht gekomen met de plechtige belofte dat hij de werkloosheid zou terugdringen. Sindsdien is het aantal werklozen van vier naar vijf miljoen geklommen. De crisis treft Duitsland hard³. Het Oosten van Duitsland is er in verhouding tot het Westen nog erger aan toe. In 2003 bedroeg het aantal werklozen in de "nieuwe deelstaten" 1,623 miljoen of 18,5 procent van het totaal inwoners daar, in West-Duitsland 2,753 miljoen of 8,4 procent van het totaal aantal West-Duitsers. Het

hoogste werkloosheidscijfer in een West-Duitse deelstaat is 10,2 procent (Noordrijn-Westfalen, een sterk geïndustrialiseerde deelstaat die zo groot is als België en 17 miljoen inwoners telt), terwijl in Oost-Duitsland het laagste werkloosheidscijfer in een deelstaat toch nog altijd 16,6 procent bedraagt (Thüringen). Het is geen toeval dat in het Oost-Duitse Saksen (17,8 procent werklozen) de extreemrechtse NPD met vlag en wimpel het deelstaatsparlement is binnengekomen. Andere cijfers spreken ook boekdelen: de transfers van West naar Oost slopen vier procent van het BNP van de Bondsrepubliek of 85 miljard euro op; in 2002 alleen al gingen 37.600 ondernemingen over kop en verloren 600.000 mensen hun job door de crisis in de middenstand.

Rood-Groen heeft allerlei maatregelen uitgekend om de crisis te lijf te gaan. In mei 2002 bijvoorbeeld werd de Hartz-commissie opgericht, zo genoemd naar Peter Hartz, lid van de Raad van Beheer van Volkswagen. Berucht is vooral het maatregelenpakket van Hartz IV geworden. Het voorzag ondermeer in de samenvoeging van werklozensteun en sociale uitkeringen in het Arbeitslosengeld II. Voor de gewone burger die werkloos werd, betekende Hartz IV ook een verregaande ingreep in zijn privé-leven. Om aanspraak op steun te kunnen maken moet hij voortaan allerlei gegevens over de eigen materiële levensomstandigheden verstrekken zoals de grootte van de woning of het soort auto waarmee hij rijdt. Dat het uitgerekend de sociaal-democratische partij is - de partij van de "sociale rechtvaardigheid", de "partij van de kleine man" - die de werklozen deze maatregelen in de maag splitste, zet kwaad bloed bij de Duitsers. Want de burger beseft dat de sociale neergang iedereen kan meesleuren. In de protestdemonstraties die in de zomer van 2004

op gang kwamen tegen Hartz IV stapten mensen uit alle sociale geledingen, uit alle rangen en klassen mee. Franz Müntefering (SPD) probeerde enkele maanden geleden de aandacht van de partij als de “sociale boeman” af te leiden door een “Kapitalismusdebatte” te ontketenen. Zo bestempelde hij corporate raiders als “sprinkhanen” die het sociale weefsel wegvreten. Het debat kwam niet echt uit de startblokken. De SPD had haar geloofwaardigheid verloren. Haar hervormingsplannen, bijvoorbeeld een belastingverlaging, ook voor kleine en middelgrote ondernemingen, gingen voor de oppositie niet ver genoeg. Merkel noemde Schröder een “reparateur, maar helemaal geen architect van een nieuwe sociale markteconomie”.

In de peilingen doen de christen-democraten het vooralsnog goed⁴. Binnenkort mogen we misschien spreken over “mevrouw de bondskanselier”. Toch weten werknemers en werklozen dat er hen met de christen-democraten aan het roer van het regeringsschip niet minder harde tijden te wachten staan. Leidende christen-democratische politici hebben al te kennen gegeven dat de partij klare wijn moet schenken: de mensen moeten weten waar het pijn gaat doen, anders gaan ze zich achteraf bedrogen voelen. De christen-democraten hebben al een verhoging van de BTW met twee procent aangekondigd. Dat de christen-democraten desondanks met het nodige zelfvertrouwen op de kiezer afstapen, hebben ze te danken aan het basisgevoel dat hen vanuit de maatschappij tegemoet komt; het gevoel dat ze op het vlak van de economie over meer competentie beschikken dan de sociaal-democraten. De Duitse christen-democraten hebben ook een generatiewissel ondergaan: de klemtoon ligt meer op het effectief managen van de overheid

en op het stimuleren van de werkgelegenheid dan op Duits-nationale gevoelens zoals ten tijde van een Helmut Kohl die bereid was voor de Duitse eenmaking een zware sociale prijs te betalen. Maar zullen de christen-democraten op dit punt, de strijd tegen de werkloosheid, slagen waar de sociaal-democraten in gebreke bleven? Als ze de stembusslag winnen, zullen ze macht hebben, veel macht. De macht in de Bondsdag, de macht in de Bondsraad, een macht die onklopbaar is. Ook de bondspresident en de voorzitter van het Grondwettelijk Hof zijn christen-democraten. En toch zit daarin een haak. “Große Macht, große Furcht”, schrijft de journalist Bernd Ulrich⁵. Sommige christen-democraten beginnen al de macht te vrezen die op hen afkomt. Want de problemen die het economische en maatschappelijke bestel teisteren, liegen er niet om. Wat kan de zegevierende partij met haar macht doen in een tijd waarin de staatskas een gapende leegte vertoont? Kan ze de burger nog met meer harde hervormingen opzadelen? De dramatische toestand geeft voedsel aan het boven geschetste vermoeden dat de SPD misschien niet meer verder wil regeren.⁶ Omdat ze beseft dat eender wie regeert door het volk wordt afgestraft. De macht is een vergiftigd geschenk. De machtigen ondergaan een slijtageslag. Van de frisheid waarmee Schröder van start ging, blijft niet veel meer over. De kanselier is moe geregeerd. Zal hetzelfde lot de christen-democraten ten deel vallen?

Ondertussen is er een kaper op de kust verschenen. De uitgerangeerde Oskar Lafontaine - ooit een ster aan het firmament van de SPD tot hij in 1999 het voorzitterschap aan de wilgen hing en zijn eigen partij begon te bekritisieren - heeft uit onvrede met de koers van de sociaal-democraten een eigen linkse

partij opgericht, de "Wahlalternative Arbeit und Soziale Gerechtigkeit" (WASG). Vanuit het Westen van Duitsland, waar ze haar basis heeft, zocht de WASG toenadering tot de Partei des Demokratischen Sozialismus (PDS) die met een gemiddelde van 20 procent erg sterk staat in de Oost-Duitse deelstaten. Midden juli besloten beide linkse partijen samen te werken onder de naam "Linkspartei". Daar halen ze allebei voordeel uit: de PDS heeft wel een groot marktaandeel in het Oosten, maar in het Westen van Duitsland geraakte ze bij deelstaatverkiezingen nooit boven één procent. Dat had te maken met haar verleden als de opvolgster van de SED, de voormalige leidende (communistische) partij van de DDR. Ondanks alle modernisering bleef er altijd een geurtje aan de PDS hangen, waar West-Duitse linksen weinig van moesten hebben. Het samengaan zou de mogelijkheid bieden om een extreemlinkse partij te creëren die het hele grondgebied van de Bondsrepubliek afdekt. Volgens de peilingen zou de Linkspartei op een goede 10 procent komen. Dat verontroost "rood" en "zwart". De sociaal-democraten zien zich in hun linkerflank aangevallen, net op een ogenblik waarop ze de strijd tegen rechts willen aanbinden. "Wer die Linke spaltet, ist ein nützlicher Idiot der Rechten", bliest SPD-politicus Sigmar Gabriel⁷. De Linkspartei is in zijn ogen het forum waar de oude kaders van de uit de SED voortkomende PDS de hand reiken aan de sectaire linksen uit West-Duitsland: het is oud-links dat wel weet waar het tegen is, maar nooit zeggen kan hoe het de dingen gaat financieren en realiseren die het aan de mensen belooft. De christen-democraten vrezen dat een samengaan van rood-rood-groen (dus Linkspartei, SPD en Grüne) genoeg stemmen zou halen om het laken naar zich toe te trekken. Maar misschien is

die vrees ongegrond, want de SPD sluit een coalitie met de Linkspartei uit, niet alleen omwille van politieke onenigheden, maar ook omdat in zo een geval Oskar Lafontaine mee aan de onderhandelingstafel zou zitten. Müntefering stelt duidelijk: "Möglichst mit den Grünen, keinesfalls mit der PDS" (de PDS die een van de twee poten van de Linkspartei vormt). Ook Reinhard Bütikofer, de voorzitter van de Groenen, stelt onomwonden: "Rot-Grün plus Lafontaine und PDS wird es nicht geben."⁸

Wat wel kan gebeuren, is dat het succes van de Linkspartei een grote coalitie, dus SPD en CDU-CSU, noodzaakt, indien de christen-democraten en de liberalen van de Freie Demokratische Partei (FDP) geen meerderheid halen. Maar Duitsland houdt niet van een monstercoalitie. Een politieke stelregel luidt dat een "Große Koalition" de rand, de extremen, versterkt, aangezien er geen sterke oppositie wordt gevoerd door een democratische volkspartij (d.w.z. een partij met minstens rond de 30 procent). Dat was zo in de jaren '60, toen de extreemrechtse NPD tegen het einde van de regeerperiode van de Große Koalition een sterke klimmer was, maar net niet over de kiesdrempel van 5 procent geraakte. Nu zou zich theoretisch het omgekeerde voordoen: een partij aan de uiterst linkse rand van het politieke spectrum die de twee grote volkspartijen, christen-democraten en sociaal-democraten, aan elkaar zou smeden. Sommige sociaal-democraten zijn de idee van een grote coalitie niet ongenegen: ze kunnen dan toch nog altijd meeregeren, eventueel als juniorpartner (iets wat Schröder zelf niet zou verteren), en bovendien leert de enige ervaring met een grote coalitie dat de sociaal-democraten daarvan bij de volgende verkiezingen profiteren⁹. Voor de christen-democraten is een grote coalitie

tie geen prettig vooruitzicht. De vreugde van het regeren zou worden getemperd doordat ze dan de gehavende sociaal-democraten op sleeptouw moeten nemen en dus niet echt vanaf nul kunnen beginnen.

Het opduiken van de Linkspartij verscherpt ook de profileringsdrang bij de Groenen. De strijd om het linkse kiezerspotentieel wordt nu immers gevoerd door drie partijen. De groene fractievoorzitster Katrin Göring-Eckardt maakt het onderscheid tussen “een populistische, een desolate en een verlichte linkerzijde” waaronder dus respectievelijk de Linkspartij, de SPD en de Grünen moeten worden verstaan. Maar zelfs een links dagblad als de *taz* vraagt zich met de ironisch bewoordingen “Jetzt kommt das Paradies” af of het verkiezingsprogramma van de Duitse groenen wel uitblinkt door realiteitszin¹⁰. Kan het gat van 40 miljard euro in de begroting soms worden gedicht door het luttele miljard dat een zogenaamde “Reichensteuer” (belasting op de fortuinen) zou opbrengen? En zou het niet groter worden door alle maatregelen die de partij op socio-economisch gebied wil gerealiseerd zien, zoals de verhoging van de werklozensteun tot een bedrag dat voor armoede behoedt, kostenloze kinderopvang, optrekken van de minimumlonen? De catalogoog van sociale maatregelen is alvast een teken dat de groenen zich afzetten tegen de hervormingen waarmee de SPD de gewone burger deed bloeden, in de hoop de misnoegde linkse kiezer te bekoren. De Groenen bewegen zich dus meer naar links, een tendens die Peter Schubert en Till-R. Schodt de “Babylonische gevangenschap” van die partij noemen, omdat ze gefixeerd blijft op de geest van het rood-groene project¹¹. Net dat is het wat enkele groene Einzelgänger hun eigen partij aanwrijven. Werner Schulz

bijvoorbeeld die de partij naar “die Mitte”, het centrum, wil doen opschuiven, en pleit voor een “Äquidistanz zu den Volksparteien”, m.a.w. de groenen zouden een gelijke afstand moeten bewaren tegenover zowel de christen-democraten als de sociaal-democraten. Oswald Metzger, de vroegere begrotings-expert van de Duitse groenen, gaat nog een stap verder en breekt een lans voor coalities met de christen-democraten. Hij vindt dat de groenen te links zijn, dus teveel op de staat rekenen, en Robin Hood willen spelen. De stedelingen onder de groene kiezers zouden echter links-liberaal ingesteld zijn, meer de idee van het “Ordoliberalismus”¹² voorstaan in plaats van te rekenen op een overbezorgde overheid waarvan het welvaartsprogramma misschien onbetaalbaar zou blijken te zijn.

Rood-Groen mag dan wel zwaar aangeslagen zijn, één aspect van haar politiek was wel populair bij de burger, en dat was de buitenlandse politiek. Dankzij Schröder zijn er geen Duitse soldaten in Irak en is Duitsland tot nu toe gespaard gebleven van terroristische aanslagen. Dat is iets waar de groene buitenlandminister Joschka Fischer graag op hamert: de veiligheid van Europa heeft de verstandige rood-groene vredespolitiek nodig. Op het vlak van de buitenlandse politiek zal Merkel voorzigtiger te werk moeten gaan. Ze staat immers voor een andere buitenlandse politiek dan die van de huidige bondskanselier. Als het van haar afhangt, positioneert de Bondsrepubliek Duitsland zich positiever tegenover de Verenigde Staten van Amerika. Met het einde van de Koude Oorlog, begin jaren '90, verdween de spanning tussen Oost en West. De Sovjetunie maakte plaats voor de Russische Federatie die meer toenadering tot het Westen leek te zoeken. Duitsland, tot dan toe een trouwe

bondgenoot van Amerika, won op het vlak van de buitenlandse politiek meer bewegingsvrijheid. Schröder die sinds 1998 regeert, vond dat zijn land nog meer zelfbewustzijn aan de dag moest leggen. De hechte Duits-Amerikaanse vriendschap zou daaronder lijden. De oorlog die de Amerikaanse president Bush tegen Irak ontketende, bood Schröder de kans afstand te nemen van de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten van Amerika. Het door rood-groen geregeerde Duitsland ging de anti-Amerikaanse toer op, in die zin dat het zich verzette tegen de wereldvisie en de strategie van Bush. Kanselier Schröder smeedde zelfs een nieuwe as "Parijs-Berlijn-Moskou" met Frankrijk en Rusland, twee staten die traditioneel wantrouwig staan tegenover de dominante positie van Amerika in de wereld. Daaraan zou wel eens een einde kunnen komen, mocht Angela Merkel op 18 september aanstaande de verkiezingen winnen voor de christen-democratische fractie CDU-CSU. Zij heeft er nooit een geheim van gemaakt dat ze in de Irak-kwestie begrip had voor de Amerikaanse argumentatie. In ieder geval heeft ze vanuit de oppositie steeds zware kritiek uitgeoefend op Schröder omdat hij de goede transatlantische relatie tussen Duitsland en Amerika zou hebben verkwanseld. De Duitse christen-democraten willen de schade herstellen. Een opinieartikel van Friedrich Pflüger, woordvoerder van de CDU-CSU met betrekking tot de buitenlandse politiek, in het Franse dagblad "Le Figaro" (18 juli) liet daar geen twijfel over bestaan. De as Parijs-Berlijn-Moskou kan volgens Pflüger niet worden gehandhaafd: op hun gemeenschappelijke topvergaderingen hebben de regeringsleiders van Frankrijk, Duitsland en Rusland teveel de anti-Amerikaanse kaart getrokken. Tegelijk hebben Parijs en Berlijn daardoor de nieuwe

lidstaten van de EU in Centraal-Europa van zich vervreemd en bijgedragen tot een vermeende kloof tussen het "oude" en "nieuwe" Europa. Een land zoals Polen bijvoorbeeld kijkt met bewondering naar Amerika, symbool van de vrijheid, en vreest tegelijk de Russische beer die Duitsland in zijn armen sluit. Die Duits-Russische toenadering zou volgens Pflüger de nieuwe lidstaten van de EU voor het hoofd stoten. Dat bleek recent weer eens, merkt de christen-democratische politicus op, toen de Russische president Poetin de Duitse bondskanselier uitnodigde op de viering van 750 jaar Kaliningrad (het vroegere Königsberg), maar niet de regeringsleiders van Polen en Litouwen, de buurlanden van die Russische enclave. Angela Merkel pleit voor socio-economische hervormingen die ook door het Amerikaanse maatschappelijke model zijn geïnspireerd, zoals de flexibilisering van de arbeidsmarkt. Naar binnen toe dus meer Amerikaans, maar ook naar buiten toe een aanhalen van de banden met Amerika. Merkel moet wel oppassen dat ze niet zoals Tony Blair als de "poedel van Bush" overkomt. Daarom liet ze het aan een andere grote buitenlandexpert van de CDU, Wolfgang Schäuble, over om eind juli op visite te gaan in het Witte Huis. Schäuble mocht 45 minuten lang keuvelen met de machtigste man van de wereld. De grote vraag met betrekking tot Merkels nieuwe koers luidt: hoe rijmt een te hernieuwen band tussen Amerika en Duitsland, en dus de EU, met de scepsis van de Duitse christen-democraten tegenover de verdere uitbreiding van de EU? Merkel kant zich tegen het EU-lidmaatschap van Turkije. Ze breekt een lans voor het zogenaamde geprivilegieerd partnerschap waardoor Turkije van de EU "alles, behalve de instituties" zou krijgen. Amerika echter heeft op zijn agenda de toetreding van Turkije tot

de EU staan. Het draait om grote geopolitieke overwegingen: wat voor een Europa, wat voor een wereld willen de EU en de VSA? Mocht Merkel de volgende kanselier van Duitsland worden, zal ze het Washington niet helemaal naar de zin kunnen maken.

Hoe de Duitse verkiezingen zullen uitdraaien, is bij het afsluiten van dit artikel (op 30 juli 2005) nog koffiedik kijken. Ze worden op het scherp van de snee gevoerd, want er staan veel belangen op het spel. De bakens zullen worden verzet, wat de uitkomst ook mag zijn. Zoals gebruikelijk wordt er veel gegist en gespeculeerd. Waarschijnlijk zullen de christen-democraten met de liberalen een regeringscoalitie vormen. Of ze veel genoeg zullen beleven aan

de macht, zal ervan afhangen of ze er in slagen de crisis de baas te worden. De sociaal-democraten en de groenen belanden op de oppositiebanken. Daar kunnen de sociaal-democraten hun linkse identiteit weer aanscherpen. De groenen daarentegen zouden door het verlies van het gemeenschappelijke rood-groene project, waarop ze de laatste zeven jaar waren georiënteerd, een kater kunnen beleven. Opmerkelijk is de komeetachtige verschijning van een links-radicalen partij, maar of ze meer dan een eendagsvlieg is, zal nog moeten blijken. Extreemrechts blijkt geen garen te spinnen van de sociale en morele ontreddering die zich meester heeft gemaakt van Duitsland. Ondanks alle problemen is de democratie op Duitse bodem in dat opzicht stabiel en gevestigd.

[Noten]

- 1 In Duitsland spreekt men over sociaal-democraten in plaats van over socialisten (zoals in België). Het begrip socialist heeft in Duitsland een links-radicalen connotatie.
- 2 Die Welt, 23 juli 2005.
- 3 Zie ook Dirk Roctus, "‘Untergang’ in Duitsland?", in: Oikos Nr. 33, 6/2005, p. 16-26.
- 4 Volgens een Emnid-Umfrage, gepubliceerd in de Frankfurter Allgemeine Zeitung (F.A.Z.) van 30 juli 2005 haalt de Union 42 procent, de SPD 26 procent, Linkspartei 12 procent, Grüne 9 procent en FDP 8 procent, indien er verkiezingen waren op zondag 31 juli.
- 5 Die Zeit, 24/2005.
- 6 Misschien wil de SPD enkel nog met opgeheven hoofd uit de verkiezingen komen, zoals de slogan uit het kiesprogramma suggereert: "Wir kämpfen für eine starke SPD im Deutschen Bundestag."
- 7 Die Welt, 20 juli 2005.
- 8 www.faz.net van 30 juli 2005.
- 9 Op de grote coalitie van 1966-1969 volgde het succes van de SPD met haar bondskanselier Willy Brandt.
- 10 Geciteerd naar Die Zeit, 27/2005.
- 11 Welt am Sonntag, 10 juli 2005.
- 12 "Ordoliberalismus", een begrip dat door economen van de Freiburger Schule werd gelanceerd, duidt op een "derde weg" tussen planeconomie en laissez-faire kapitalisme. Het vormde de conceptuele grondslag voor de "Soziale Marktwirtschaft" van de Bondsrepubliek, het systeem van "sociale markteconomie" waarbij de staat het juridische kader creëert waarbinnen de vrije markt zich ontplooit, met de nodige ruimte voor sociale voorzieningen.

[Bio]

Dirk Roctus doceert internationale politiek aan de Lessius Hogeschool in Antwerpen en aan de Universiteit Antwerpen. Over Duitsland publiceerde hij twee boeken, als co-editor *Zicht op Duitsland* (Leuven-Antwerpen, 1993) en als auteur *Zwischen Realität und Utopie. Das Konzept des 'dritten Weges' in der DDR 1989-1990* (Leipzig, 1999).